

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу

(Присвячено з нагоди 27 річниці Конституції України)

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією В. І. Розвадовського,
доцента, кандидата юридичних наук.

Івано-Франківськ, 2023

УДК 341.1/8; 342 536.1; 342.9

О-75

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від «29» серпня 2023 року).

Рецензенти:

Марчук М. І. – доктор юридичних наук, професор, полковник міліції, декан 4 факультету Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків);

Петренко П. Д. – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного прав навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника;

Репецький В. М. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права, факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів).

Відповідальність за достовірність поданої інформації та дотримання вимог доброчесності в своїй роботі несе автор. Автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному виданні.

О-75 Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до Європейського Союзу : монографія / за загальною редакцією В. І. Розвадовського. Івано-Франківськ, 2023. 419 с. ISBN 978-966-640-541-1

Монографія включає погляди вітчизняних та зарубіжних авторів з питань основних напрямів модернізації Конституції України в умовах вступу нашої держави до Європейського Союзу, які були оприлюднені на міжнародній конференції 27 червня 2023 року.

У вказаній монографії авторським колективом зроблено спробу цілісно дослідити проблематику основних напрямків модернізації Основного закону держави на етапі повної інтеграції України до європейської цивілізації через членство у ЄС. Особливе місце відведено дослідженню основних засад Конституції України, проблемам конституційних засад вступу України до ЄС; конституційним основам функціонування інститутів та органів публічної влади України та міжнародних інститутів в умовах воєнного стану, проблемам забезпечення конституційних прав людини і громадянина в Україні за умов воєнного стану.

Дана монографія може бути корисною для науковців, аспірантів, юристів-практиків, студентів вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться даною проблематикою.

УДК 341.1/8; 342 536.1; 342.9

© Колектив авторів, 2023

© Навчально-науковий юридичний інститут, 2023

© Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2023

ISBN 978-966-640-541-1

Авторський колектив:

Дерев'яно Сергій Миронович, заслужений працівник освіти України, професор кафедри політичних інститутів та процесів, доктор політичних наук Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 1.

Загурський Олександр Богданович, доцент кафедри права та публічного управління ЗВО «Університет Короля Данила», доцент, кандидат юридичних наук. Науковий консультант центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 2, розділ 1.

Зінич Любомир Васильович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 3, розділ 1.

Книш Віталій Васильович, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 4, розділ 1.

Кравчук Микола Володимирович, канд. юрид. наук, доктор права Українського вільного університету (м. Мюнхен, Німеччина), доцент, Заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль) – підрозділ 5, розділ 1.

Марцеляк Олег Володимирович, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка – підрозділ 6, розділ 1.

Слінько Тетяна Миколаївна завідувачка кафедри, доктор юридичних наук, професорка Національного юридичного університету імені Я. Мудрого – підрозділ 7, розділ 1.

Адамович Сергій Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 2.

Каспшик Адам, Др., завідувач кафедри адміністрації та доквілля, декан факультету адміністрації та суспільних наук Вищої Гуманітарно-природничої школи в Сандомирі (Республіка Польща) – підрозділ 2, розділ 2

Ковалишин Олександр Романович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри судочинства навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – підрозділ 3, розділ 2.

Мнишенко Євгенія Сергіївна Представник Уповноваженого Верховної Ради України в Івано-Франківській області, адвокат, кандидат юридичних наук – підрозділ 4, розділ 2.

Pankevych Ivan, Dr hab., prof. UZ, dr **Anna Feja-Paszkiwicz**, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Europejskiego i Międzynarodowego Publicznego, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Zielonogórski – підрозділ 5, розділ 2.

Сворак Степан Дмитрович, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 2.

Сидоренко Олена Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, Київського кооперативного інституту бізнесу і права юридичний факультет Київського кооперативного інституту бізнесу і права.

Оніщук К.С., асистент відділу міжнародних зв'язків Центру протидії дезінформації РНБО України, помічник директора з правових та зовнішньоекономічних питань ТОВ «ІНКОМІАС»., перекладач МІО Group, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 7, розділ 2.

Tatara Andrzej, doktor prawa, katedra Prawa Administracyjnego i Finansowego, Instytut Nauk Prawnych Uniwersytet Zielonogórski – підрозділ 8, розділ 2.

Федорончук Андрій Володимирович, кандидат юридичних наук, викладач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 9, розділ 2.

Щербина Віктор Іванович, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор – підрозділ 10, розділ 2.

Албу Андрій Аркадійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 3.

Бурлак Оксана Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 2, розділ 3.

Гутник Віталій Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка - підрозділ 3, розділ 3.

Малюга Леся Юрївна, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, доцент, **Сіньова Л.М.** доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент – підрозділ 4, розділ 3.

Мельничук Світлана Миколаївна, професор кафедри правосуддя загальноінститутських кафедр ЛННІ імені Е. О. Дідоренка ДонДУВС, професор, доктор юридичних наук – підрозділ 5, розділ 3.

Петровська Ірина Ігорівна, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 3.

Розвадовський Володимир Іванович, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. **Панкевич М.І.**, студент факультету права та адміністрації Ягеллонського університету (Республіка Польща) - підрозділ 7, розділ 3.

Трибуна молодих науковців:

Антонюк Вікторія Віталіївна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 1, розділ 4.

Бабій Юрій Юрійович, викладач кафедри правосуддя загально-інститутських кафедр, Луганський навчально-науковий інститут імені Е.О. Дідоренка, Донецький державний університет внутрішніх справ – підрозділ 2, розділ 4

Гандера Руслан Григорович, аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 3, розділ 4.

Гнатківська Олеся Вікторівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (**Hnatkivska Olesia**, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 4, розділ 4.

Данилюк Діана Олегівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (**Danyliuk Diana**, 3th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 5, розділ 4.

Крупей Станіслав Євгенійович, аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 6, розділ 4.

Кучак Богдана Андріївна, студентка навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 7, розділ 4.

Лосюк Юлія Василівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 8, розділ 4.

Мартисон Марина Сергіївна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Зінич Л. В.**, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, кандидат юридичних наук – підрозділ 9, розділ 4.

Попроцька Інна Володимирівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 10, розділ 4.

Романів Юлія Тарасівна, студентка навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Петровська І. І.**, доцент кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, доцент, кандидат юридичних наук. – підрозділ 11, розділ 4.

Сворак Ірина Романівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (**Svorak Iryna**, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних

наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 12, розділ 4.

Сливоцька Ольга Василівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника – підрозділ 13, розділ 4.

Стефунько Юлія Петрівна, студентка Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 14, розділ 4.

Стручинська Христина Михалівна, студентка Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Розвадовський В. І.**, завідувач кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права, доцент, кандидат юридичних наук, керівник центру дослідження конституційної юстиції Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 15, розділ 4.

Урбанський Іван Вікторович, студент Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 16, розділ 4.

Федорович Олександр Васильович, студент Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (*Fedorovych Oleksandr, 4th year student, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, student of Educational and scientific law institute*). Науковий керівник: **Книш В. В.**, доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – підрозділ 17, розділ 4.

Зміст

Вступ.....	9
Розділ 1. ОСНОВОПОЛОЖНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ.....	13
1.1. Доцільність модернізації Конституції України у новітньому політико-комунікативному дискурсі.....	13
1.2. Реалізація правозахисної політики в сфері державного управління.....	20
1.3. Роль громадськості та громадських організацій у процесі модернізації Конституції України.....	24
1.4. Вплив співвідношення понять «свобода» та «відповідальність» у виборі Українського народу на конституційний лад України.....	43
1.5. Історико-правовий досвід українського конституціоналізму та його значимість на сучасному етапі розвитку.....	58
1.6. Конституційні цінності в Україні в умовах російської агресії: проблеми реалізації та шляхи їх вирішення.....	65
1.7. Відображення європейських стандартів свободи вираження поглядів у Конституції України.....	81
Розділ 2. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС.....	100
2.1. Наявність у конституціях держав-учасниць ЄС положень, що юридично дозволяють участь держави у Союзі.....	100
2.2. Інтеграція правового порядку України з правом Європейського Союзу – потенційні законодавчі проблеми на фоні польського досвіду (Integracja porządku prawnego Ukrainy z prawem Unii Europejskiej – potencjalne problemy legislacyjne na tle polskich doświadczeń).....	108
2.3. Роль конституцій в захисті навколишнього середовища: досвід країн Європейського Союзу.....	118
2.4. Перспективи змін законодавства у сфері гендерно зумовленого насильства з врахуванням викликів сучасності та в умовах вступу України в ЄС.....	131
2.5. Необхідність забезпечення виборчих прав громадян Європейського Союзу – зауваження в контексті майбутнього членства України (Konieczność zapewnienia praw wyborczych obywatelom Unii Europejskiej – uwagi w kontekście przyszłego członkostwa Ukrainy).....	138
2.6. Основні напрями модернізації Конституції України в умовах вступу України до ЄС...	145
2.7. Міжнародний цивільний процес як форма захисту дітей від наслідків їх незаконного переміщення та тримання під вартою в державі, відмінній від держави постійного проживання, у тому числі під час збройного конфлікту – світова практика та основне право України (International civil procedure as a form of protection of children from the consequences of their illegal displacement and detention in a state other than the state of their habitual residence, including during armed conflict – world’s practice and Ukraine’s fundamental law).....	149
2.8. Сфера гармонізації податкового законодавства з правом Європейського Союзу в контексті вступу України до Європейського Союзу – вибрані норми права міжнародних договорів та директив (Zakres harmonizacji prawa podatkowego z prawem Unii Europejskiej w kontekście akcesji Ukrainy do Unii Europejskiej - wybrane regulacje prawa traktatów i dyrektyw).....	161
2.9. Завдання та значення Конституції в процесі набуття повноправного членства України в ЄС.....	173
2.10. Нове доктринальне тлумачення конституційного права на працю в умовах євроінтеграції України.....	184

Розділ 3. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ТА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	191
3.1. Тлумачення міжнародних договорів у період військового стану.....	191
3.2. Форми допомоги Міжнародної організації праці у вирішенні соціальних питань щодо подолання негативних явищ в контексті російсько-української війни.....	199
3.3. На шляху до імплементації та ратифікації Україною Римського статуту МКС (в контексті ст. 124 Конституції України та ст. 8 Угоди про асоціацію)	213
3.4. Проблеми соціальної адаптації та професійної інтеграції ветеранів війни в Україні.....	225
3.5. Інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного суду України як засіб модернізації Конституції України.....	232
3.6. Правові засади діяльності публічної служби під час війни.....	238
3.7. Забезпечення дії Конституції України у діяльності Конституційного Суду України в умовах воєнного стану	264
Розділ 4. ТРИБУНА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ	281
4.1. Свобода як основоположна цінність українського конституціоналізму.....	281
4.2. Термінологічна архітектура сфери місцевого самоврядування як концепція змін Конституції України.....	288
4.3. Основні аспекти відповідальності за діяння, встановлені статтею 111-1 Кримінального кодексу України та їх відповідність Конституції.....	295
4.4. Конституційні основи забезпечення прав волонтерів в умовах воєнного стану (Constitutional Foundations for Ensuring the Rights of Volunteers in Times of Martial Law).....	301
4.5. Дослідження порушень конституційних прав громадян України в умовах війни (Issues of violation of constitutional rights of Ukrainian citizens in times of war).....	309
4.6. Питання вдосконалення відповідальності за деякі діяння встановлені статтею 397 Кримінального кодексу України.....	317
4.7. Право на людську гідність у системі прав і свобод людини і громадянина.....	323
4.8. Проблеми реалізації договору між Україною та росією щодо використання Азовського моря і Керченської протоки за національним та міжнародним правом.....	332
4.9. Проблеми надання статусу військовим особам.....	339
4.10. Проблематика правового регулювання Конституції України в процесі входження в ЄС.....	350
4.11. Людина і громадянин в публічному праві.....	360
4.12. Проблеми ядерної безпеки в Україні: національний та міжнародний аспекти (Problems of nuclear safety in Ukraine: national and international aspects).....	373
4.13. Захист прав дітей на окупованих територіях України.....	381
4.14. Підстави обмежень прав і свобод людини за Конституцією України в умовах воєнного стану (Grounds for restrictions on human rights and freedoms under the Constitution of Ukraine under martial law)	392
4.15. Конституційність харківських угод.....	397
4.16. Конституційні засади функціонування обласних військових адміністрацій в умовах воєнного стану.....	407
4.17. Конституційні засади членства України в міжнародних організаціях (Constitutional principles of Ukraine's membership in international organisations).....	413

3.7. Забезпечення дії Конституції України Конституційним Судом України в умовах воєнного стану

У сфері діяльності конституційної юстиції слід звернути увагу на правові засади діяльності Конституційного Суду України в умовах воєнного стану. Тут, перш за все, слід зауважити, що за загальним правилом, незалежно від умов (звичайних чи надзвичайних), Конституційний Суд України повинен функціонувати постійно. Це впливає зі ст. 147 Конституції України, за якою Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції [1]. Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

Крім того, за ст. 148¹, держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови [1].

Усе вищенаведене підтверджує на конституційному рівні, що функціонування досліджуваної інституції має у сфері організаційно-правового та матеріально-фінансового забезпечення реалізовуватись незалежно від умов (звичайних чи особливих).

На законодавчому рівні ці питання регулюються Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року

№ 2136-VIII. Згідно ст. 1 та ст. 2 вказаного Закону України, Конституційний Суд є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Крім того, Конституційний Суд України здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [2].

Враховуючи сказане, на законодавчому рівні також належним чином визначено статичні засади функціонування Конституційного Суду України як у звичайних, так і у надзвичайних умовах.

Наступним аспектом дослідження є практичні аспекти функціонування Конституційного Суду України в умовах воєнного стану. Тут доцільно зазначити, що Конституційний Суд України в умовах воєнного стану не припиняє здійснювати свої конституційні функції. В умовах воєнного стану положення Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо поширення інформації про його діяльність у межах відкритості, гласності тощо мають застосуватися зважено й обережно.

В окремих справах Конституційний Суд України змінив форму розгляду конституційного провадження з усної на письмову, але у Законі України «Про Конституційний Суд України» визначено, що письмова форма є основною. І це не лише питання безпеки у воєнний

час, адже надмірна відкритість окремих видів та форм інформації становить небезпеку і для суддів Конституційного Суду України, і для працівників Секретаріату Конституційний Суд України, і для сторін та учасників конституційного провадження, і громадян, які могли бути присутніми на відкритих пленарних засіданнях Великої палати чи сенатів Конституційного Суду України. Тому, звичайно, не може бути публічних повідомлень, наприклад, про порядки денні, про місце і час засідань, доступу до публічної інформації тощо [3, с. 31].

У звітному 2022 році Конституційним Судом України проведено 165 засідань та пленарних засідань Великої палати, що на 153 одиниці менше планового показника, та 132 засідання та пленарні засідання обох Сенатів, що на 46 одиниць менше планового показника. Окрім того, відбулося 78 засідань колегій суддів Конституційного Суду України при запланованому прогнозу показнику 146. Дану статистику Конституційний Суд України обгрунтовує військовою агресією російської федерації проти України. Окрім того, Конституційний Суд України певний час працював не в повному складі – 13 суддів, що призводило до відсутності кворуму на засіданнях Великої палати, Сенатів [4, с. 3].

Особлива увага конституційною юстицією у цей надзвичайно складний час приділялась розгляду незначної кількості поданих заявниками конституційних скарг. В основному Сенати Конституційного Суду України ухвалювали рішення за конституційними скаргами, зокрема, стосовно посиленого соціального захисту військовослужбовців; щодо поновлення строку

на оскарження рішення третейського суду; щодо презумпції невинуватості; щодо індивідуалізації юридичної відповідальності; щодо дискримінації у реалізації права на житло; щодо обов'язку позичальника сплатити суму позики, тощо. Так, другим Сенат Конституційного Суду України 6 квітня 2022 року ухвалив перше Рішення № 1-р(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців), у якому визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 4 статті 163 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011–ХІІ зі змінами[5 с.33]. Цього ж числа, другим Рішенням № 2-р (П)/2022 Конституційний Суд України (Другий сенат) ухвалив у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, у якому визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 1 частини п'ятої, частину сьому статті 454 Цивільного процесуального кодексу України втім, що вони унеможливають поновлення судом строку на подання особою, яка є стороною, третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, заяви про скасування рішення третейського суду [6 с.60].

8 червня 2022 року Конституційний Суд України (Другий сенат) ухвалив Рішення № 3-р(П)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості), у якому цей пункт, згідно з яким кримінальне провадження закривається в разі, якщо «набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою», визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) [7 с.8].

У Рішенні № 4-р(П)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсегяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності), ухваленому 15 червня 2022 року, Конституційний Суд України (Другий сенат) визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац другий статті 485 Митного кодексу України, у резолютивній частині Рішення вказавши, що зазначений абзац, визнаний неконституційним, втрачає чинність через шість місяців із дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення та рекомендував Верховній Раді України привести нормативне регулювання, установлене абзацом другим статті 485 Митного кодексу України, що визнаний неконституційним, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням [8 с.25].

Доцільно акцентувати увагу на тому, що становленню конституційної юстиції в Україні передувало розвиток даної інституції в Європі та світі. Загальновизнаним у всіх країнах є те, що

конституції мають вищу юридичну силу щодо інших джерел права. З цього випливає принцип конституційної законності, з огляду на який норма-установча діяльність має здійснюватися згідно з конституцією та при неухильному її дотриманні. Кожна правова норма, видана будь-яким державним органом, набирає юридичної сили тільки тоді, коли правила поведінки, що містяться в ній, не суперечать приписам конституції. У разі прийняття будь-яким державним органом закону чи іншого нормативного акту, що суперечить конституційним нормам, він може бути визнаний юридично зовсім незначущим. Ця функція покладається на інститут конституційного контролю (нагляду).

Розглядаючи поняття «конституційний контроль» (нагляд) у звичайних чи надзвичайних умовах, слід мати на увазі, що у конституціях зарубіжних країн використовуються різні найменування цієї державної функції:

- 1) конституційний контроль,
- 2) конституційний нагляд,
- 3) конституційна юрисдикція, охорона конституції тощо.

Існують також різні погляди з цього питання в юридичних, наукових і навчальних виданнях. Щоб уникнути різночитань, надалі застосовуватимемо термін «конституційний контроль», зважаючи на особливу функцію влади, головним змістом якої є підтримка та забезпечення конституційної законності. У цьому сенсі під конституційним контролем треба розуміти будь-яку форму перевірки на відповідність конституції, тобто несуперечливість їй актів і дій органів публічної влади, а також громадських об'єднань, які

виконують публічні функції або беруть участь у здійсненні публічної влади [9].

Тут слід зазначити, що ідея конституційного контролю вперше зародилася на початку XVII ст. у Великобританії та була реалізована в діяльності Таємної ради, яка визнавала закони легіслатур (законодавчих зборів) колоній недійсними, якщо вони суперечили законам англійського парламенту та загальному праву.

Проте у сучасному вигляді доктрина конституційного контролю вперше була сформульована й застосована Верховним Судом США. Хоча Конституція США не наділила Верховний Суд правом установлення відповідності законів Конгресу до Конституції, Верховний Суд ще у 1803 р. оголосив, що федеральна Конституція – вищий закон країни, і будь-який закон Конгресу, який суперечить Конституції, може бути визнаний судом як неконституційний.

З того часу Верховний Суд США за свою більш як 200-річну історію здобув практично безспірну репутацію суверенного національного арбітра і, власне, являє собою «четверту владу в державі».

Згодом цей приклад наслідували й інші держави: 1848 р. конституційний контроль був частково введений у Швейцарії, 1853 р. – в Аргентині, 1891 р. – у Бразилії, 1917 р. – в Уругваї.

До Першої світової війни конституційний контроль з'явився у Норвегії, Греції, а після її закінчення набув поширення в інших європейських державах [10].

У тому, що інститут конституційного контролю належить безпосередньо до системи судів, є певна логіка. Адже існує поняття

конституційної юстиції, а судова влада як більш широке явище охоплює його. У Грузії також Конституційний Суд текстуально інтегрований у конституції із загальними судами.

Проте у конституціях багатьох інших зарубіжних держав конституційний контроль текстуально виділяється у самостійний інститут, який не належить до судової влади (Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Франція, Іспанія та ін.). Це зумовлено тим, що функції органів конституційного контролю мають певну специфіку [10].

Згадані органи не можна вважати просто органами правосуддя. Це підтверджується, зокрема, тим, що органи конституційної юстиції мають повноваження розглядати так звані юрисдикційні справи, наприклад, у спорах про компетенції між вищими органами держави. Такі спори часто набувають політичного характеру.

Це свідчить про те, що фундаментальні гілки влади не виключають існування інших функціонально самостійних правових інститутів, зокрема інституту конституційного контролю.

Більше того, необхідність і важливість охорони конституції, забезпечення відповідності законодавчих та інших нормативних актів конституції, верховенства права в юридичній практиці та правозастосовній діяльності, стримування будь-якої гілки влади у випадках виходу за межі конституції та підтримування балансу всіх гілок державної влади зумовлює об'єктивну потребу в особливій гілці влади - контрольній (наглядовій) [10].

Потреба у самостійно функціонуючому інституті конституційного контролю є особливо очевидною у державах

перехідного періоду від тоталітаризму до демократії, для яких властивими є гостра політична боротьба, протистояння різних гілок влади, втручання однієї гілки влади у сферу діяльності іншої, ослаблення органів законодавчої та підсилення органів виконавчої влади.

За цих умов функціонування інституту конституційного контролю набуває особливо демократичного характеру як гаранта конституції та конституційної законності. Це підтверджує те, що функції конституційного контролю повинні здійснювати органи, які посідають самостійне місце і є організаційно відокремленими від інших гілок влади [10].

Враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід, важлива роль відводиться відповідальності Конституційного Суду України в умовах воєнного стану, де можна виділити як перспективну, так і ретроспективну конституційно-правову відповідальність. Вважаємо, що перспективний та ретроспективний аспекти конституційно-правової відповідальності також можна поєднати і у нашому дослідженні. Тому доцільно виділити наступні аспекти: 1) позитивна та негативна конституційно-правова відповідальність Конституційного Суду України; 2) позитивна та негативна конституційно-правова відповідальність органів Конституційного Суду України; 3) позитивна та негативна конституційно-правова відповідальність суддів Конституційного Суду України.

У рамках цього дослідження слід звернути увагу на першому аспекті, тобто на конституційно-правовій відповідальності самого Конституційного Суду України в сучасних умовах. При цьому, його

відповідальність на конституційному та законодавчому рівнях не диференціюється залежно від звичайних чи надзвичайних умов (включаючи правовий режим воєнного стану).

Приступаючи до дослідження позитивної конституційно-правової відповідальності Конституційного Суду України, доцільно зауважити, що вона впливає з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» та базується на його повноваженнях, зокрема:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційне тлумачення Конституції України;

3) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137 Конституції України;

9) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [11; 12].

Позитивна відповідальність Конституційного Суду України також впливає з ч. 4 § 27 Регламенту Конституційного Суду України, за яким на засіданнях Суд:

1) ухвалює рішення про дострокове звільнення з посади Голови Суду, заступника Голови Суду;

- 2) ухвалює постанову про персональний склад делегацій Суду та їх керівників, про участь суддів Конституційного Суду у науково-практичних конференціях, симпозіумах, фахових національних, міжнародних, інших заходах;
- 3) визначає деталі мантиї;
- 4) створює постійні комісії Суду та затверджує положення про них;
- 5) затверджує склад Науково-консультативної ради та Положення про неї;
- 6) затверджує склад редакційної ради "Вісника Конституційного Суду України";
- 7) затверджує структуру і штатний розпис Секретаріату;
- 8) затверджує положення про Секретаріат, Архів Суду, Бібліотеку Суду, вносить зміни та доповнення до них [11];
- 9) призначає на посаду та звільняє з посади керівника Секретаріату, першого заступника, заступників керівника Секретаріату;
- 10) розглядає пропозиції щодо обсягу фінансування Суду, затверджує кошторис на кожний фінансовий рік;
- 11) заслуховує інформацію Голови Суду, а у разі його відсутності – заступника Голови Суду або Судді, який виконує обов'язки Голови Суду, про ефективність використання Секретаріатом бюджетних коштів на утримання і забезпечення діяльності Суду;
- 12) затверджує порядок організації поховання суддів Конституційного Суду, суддів Конституційного Суду у відставці;

13) затверджує текст щорічної інформаційної доповіді Суду;

14) затверджує порядок забезпечення онлайн-трансляцій відкритої частини пленарних засідань Сенату, Великої палати;

15) вирішує інші питання внутрішньої діяльності Суду, не пов'язані з конституційним провадженням [13; 14].

Отже, позитивна конституційно-правова відповідальність КСУ безпосередньо базується на належному виконанні ним своїх повноважень.

Що ж стосується негативної конституційно-правової відповідальності КСУ, то вона прямо не передбачена законодавством. На наш погляд, формою такої відповідальності може стати втрата ним повноважності відповідно до ст. 10 Закону «Про Конституційний Суд України», за якою він є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів Конституційного Суду, які набули повноважень. Проте у цьому випадку втрата повноважності безпосередньо залежить від індивідуальної відповідальності та втрати конституційно-правового статусу понад 1/3 суддів від загального складу Конституційного Суду України [11].

Наступна проблема щодо реалізації принципів та норм чинної Конституції України, пов'язана з настроями окремих політиків-радикалів щодо прийняття нової конституції в умовах війни з Росією (2014-2023р.р.). Звісно, суспільна небезпека таких проєктів є надзвичайно серйозною. Тільки завдяки громадському суспільству, яке сформувалось після «Революції Гідності» та

сучасних воєнних дій з країною агресором російської федерації, цей сценарій не знайшов своєї підтримки.

На наш погляд сьогодні не потрібна нова Конституція України, а нові підходи до її виконання. Діючий Основний Закон держави потрібно вдосконалювати за активної участі державних інститутів, зокрема, Президента України Верховної Ради України, судової влади та Конституційного Суду України [15 с.86].

Отже, за результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1) на конституційному рівні діяльності КСУ слід констатувати, що функціонування досліджуваної інституції має у сфері організаційно-правового та матеріально-фінансового забезпечення реалізовуватись незалежно від умов (звичайних чи особливих). На законодавчому рівні ці питання регулюються Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. Згідно ст. 1 та ст. 2 вказаного Закону України, Конституційний Суд є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України. Крім того, Конституційний Суд України здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду

справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків;

2) практично-прикладні аспекти діяльності Конституційного Суду України дозволяють констатувати, що дана інституція в умовах воєнного стану функціонує належним чином як у частині розгляду конституційних подань чи конституційних звернень, так і у частині конституційних скарг. Це відповідає не лише вимогам чинного законодавства України, а й вимогам правосуддя та юстиції, які ставляться у частині потенційного членства у ЄС;

3) питання конституційно-правової відповідальності Конституційного Суду України на рівні Конституції України (Розділ XII), Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року та на рівні Регламенту Конституційного Суду України, затвердженого Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року не враховують належним чином особливостей формування, реорганізації та функціонування даної державно-правової інституції в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР з наступними змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text/> .

2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.

3. Карелова Г. А. Функціонування Конституційного Суду України в умовах воєнного стану. *Функціонування Конституції України та проблеми реалізації її норм в умовах воєнного стану*: матеріали Регіональної науково-практичної конференції (Дніпро, 27 червня 2022 р.); укладачі : канд. юрид. наук, доц. Л. М. Сердюк, І. О. Смірнова. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 31–35.

4.URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/plan_dijalnosti_na_2023-2025_roku_na_23.01.23onovlennuj.doc

5. Вісник Конституційного Суду України № 1-2, 2022р. ст.33

6. Вісник Конституційного Суду України № 1-2, 2022р. с.60

7. Вісник Конституційного Суду України № 3-4, 2022р. с.8

8. Вісник Конституційного Суду України № 3-4, 2022, с.25

9. Органи конституційного контролю в зарубіжних країнах.
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZqizEKahN34>.

10. Органи конституційного контролю в зарубіжних країнах.
URL: <http://nkker.com/wp-content/uploads/2021/04/23.04-KPZK-P-3132.pdf>.

11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.

12. Коментар судді Конституційного Суду України Сергія Головатого щотижневику «Юридическая практика» (15.01.2019).
URL: <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/komentar-suddi-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-sergiya-golovatogo-shchotyzhnevyku>.

13. Про Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18#n12>.

14. Закон України «Про Конституційний Суд України». Науково-практичний коментар. Станом на 02.09.2019 р. URL: <https://www.yakaboo.ua/zakon-ukraini-pro-konstitucijnij-sud-ukraini-naukovo-praktichnij-komentar.html>.

15. Розвадовський В. І. Досвід 25-ї річниці сучасного українського конституціоналізму та 30-річчя української державності: здобутки і втрати, проблеми та перспективи: матеріали наукових онлайн-дебатів (у формі круглого столу) м. Івано-Франківськ, 25 червня 2021 р. 120 с.